

Róźiewicz, Jerzy

Historia kontaktów polsko-rosyjskich w dziedzinie etnografii

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 19/1, 190-193

1974

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

V MIĘDZYNARODOWA KONFERENCJA Z HISTORII KARTOGRAFII (Warszawa-Jadwisin 13—17 wrzesień 1973)

Zainicjowana przez Kolegium Wydawnicze „Imago Mundi” — znanego czasopisma z historii kartografii V Konferencja badaczy dziejów dawnych map, zorganizowana w 500 rocznicę urodzin Kopernika, była nie tylko formalnym nawiązaniem do jego kartograficznej twórczości. W niektórych referatach poruszona została *sensu stricto* tematyka kopernikańska, np. *Kopernik i geografia Odrodzenia* (T. Goldstein), *Recepcja systemu heliocentrycznego przez kartografię* (J. Babicz), *F. J. Sojmonow jako propagator nauki Kopernika* (L. Goldenberg), *Kopernik i niemiecka geografia XVI w.* (M. Büttner). Większość referatów dotyczyła jednak ściśle problemów z historii kartografii, a mianowicie: dawnej techniki kartograficznej (G. Aujac, H. Beck, J. Gołaski, S. Pietkiewicz) i ogólnych problemów kartografii (D. Woodward), głównie zaś kartografii poszczególnych krajów, a przede wszystkim Anglii i Szkocji (J. H. Adams, T. W. Freeman, B. P. Hindle, D. Howse, D. W. Waters), Belgii (F. Depuydt, R. Desreumaux), Czechosłowacji (L. Mucha), Holandii (C. Koeman), Niemiec (H. Arnhold, W. Brod, S. Donnert, A. Lang), Polski (S. Alexandrowicz, J. Babicz, J. Gołaski, S. Pietkiewicz, G. Rosińska, J. Szeli), Rosji (B. G. Gałkowicz, L. Goldenberg, E. Varep), Włoch (T. Lewicki). Chociaż dość często dominowały w czasie obrad problemy z kartografii morskiej nie brakło również tematów ujawniających związki nauki polskiej z obcą, jak np. referaty o *Holenderskich atlasach w polskich bibliotekach* (C. Koeman) czy *Wkład Kościuszki do inżynierii amerykańskiej* (P. J. Guthorn).

Przybycie na konferencję ponad 60 uczestników zagranicznych (z Anglii, Australii, Belgii, Czechosłowacji, Egiptu, Francji, Niemieckiej Republiki Demokratycznej, Niemieckiej Republiki Federalnej, Portugalii, Stanów Zjednoczonych, Węgier, Włoch i Związku Radzieckiego) było nie tylko wyrazem zainteresowań tą dziedziną historii nauki ale i dowodem atrakcyjności kraju, w którym konferencja się odbywała. Zainteresowaniem cieszyły się nie tylko zabytki naszej kultury i nauki, jak zbiory Biblioteki Narodowej w Warszawie, Biblioteki Jagiellońskiej i Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, Wystawa Kopernikowska w Pałacu Sztuki w Krakowie, ale także współczesne polskie wydawnictwa naukowe, szczególnie zaś — pokrywający się z zainteresowaniami uczestników — tom rozpraw z dziejów geografii i kartografii, wydany przez Zakład Historii Nauki i Techniki PAN¹. Zainteresowaniem cieszył się także katalog wystaw z historii kartografii polskiej, zorganizowany z okazji konferencji w Jadwisinie.

J. Bb.

HISTORIA KONTAKTÓW POLSKO-ROSYJSKICH W DZIEDZINIE ETNOGRAFII

Pod taką nazwą odbyła się we Wrocławiu w dniach 19—20 września 1973 r. konferencja naukowa, zorganizowana przez Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Zakład Historii Nauki i Techniki PAN oraz Zarząd Wojewódzki Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej we Wrocławiu. Konferencja ta, podobnie jak dwa poprzedzające ją polsko-radzieckie sympozja poświęcone kontaktom w geologii i geografii¹, miała za zadanie przypomnieć zasługi Polaków dla poznania olbrzy-

¹ *Studia z dziejów geografii i kartografii*. Wrocław 1973. Monografie z dziejów nauki i techniki, t. 87.

¹ Zob. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1970 nr 1 s. 208—214, 1972 nr 4 s. 793—799.

mich obszarów cesarstwa rosyjskiego pod względem etnograficznym, a przede wszystkim przybliżyć osiągnięcia Polaków w badaniach ludów zamieszkujących Syberię. Organizatorzy liczyli również, że konferencja stanie się okazją, jak nie zaraz to w przyszłości, do spotkania etnografów polskich z radzieckimi i nawiązane bliższe kontakty będą mogły owocować w postaci wspólnych przedsięwzięć, które doprowadziłyby w przyszłości do opracowania wielu zagadnień z zakresu związków polsko-rosyjskich w etnografii.

Obrazy wrocławskiej konferencji otworzył sekretarz Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, dr Leszek Itman. Po przemówieniach powitalnych przewodnictwo pierwszej części konferencji objął rektor Uniwersytetu we Wrocławiu, prof. Alfred Jahn. Później kolejno przewodniczyli: prof. Aleksander Lech Godlewski, doc. J. Kucharska, dr Anna Lewicka oraz dr Krzysztof Makulski.

Na konferencję zgłoszono 20 referatów, z czego wygłoszono jedynie 13 oraz odczytano streszczenia nieobecnych autorów radzieckich: Walentego Hryckiewicza, Tamary Matwiejewej, Borisa Polewoja (wszyscy z Leningradu) oraz Anny Kulikowej z Irkucka. W ciągu dwóch dni zebrani wysłuchali następujących referatów (podaję w kolejności ich wygłoszenia): Mgr Helena Boczek (Warszawa), *Więźniowie X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej badaczami ludów Syberii*; Doc. dr Zbigniew Jasiewicz (Poznań), *Polacy jako obserwatorzy i badacze kultury ludów Radzieckiej Azji Środkowej*; Mgr Tadeusz Słabczyński (Warszawa), *Związki polskich badaczy ludów Syberii z Rosyjskim Towarzystwem Geograficznym*; Dr Krzysztof Makulski (Warszawa), *Kształtowanie się współpracy między warszawskimi muzeami etnograficznymi a muzeami etnograficznymi Leningradu — historia i stan współczesny*; Dr Jerzy Różewicz (Warszawa), *Polsko-radzieckie kontakty w etnografii w latach 1918—1939*; Mgr Sławoj Szynkiewicz (Warszawa), *Buriackie badania Przeclawa Smolika*; Mgr Barbara Heidenreich (Katowice), *Kultura Goldów i Oroczonów w świetle badań Stanisława Poniatowskiego*; Dr Władysław Baranowski (Łódź), *Zarys etnografii Syberii z końca XIX wieku Jana Chyliczkowskiego*; Doc. Józef Babicz (Warszawa), *Rola geograficznych kompendiów w etnograficznych badaniach Syberii*; Mgr Barbara Jankowska, mgr Antoni Kuczyński (Wrocław), *Polacy jako badacze kultury ludów Kamczatki*; Dr Henryka Hołda-Różewicz (Warszawa), *Lecznictwo ludów Syberii w relacjach polskich zesłańców, podróżników i uczonych*; Dr Helena Ostromecka (Warszawa), *Ikonoografia dotycząca polskich zesań i badaczy Syberii*; Mgr Antoni Kuczyński (Wrocław), *Perspektywy polsko-radzieckiej współpracy naukowej na polu historii etnografii*².

Jak widzimy aż 8 referatów z przytoczonej listy dotyczyło polskich badań syberyjskich, a tej problematyce w znacznej części poświęcony był także programowy niejako referat A. Kuczyńskiego. Pozostawmy nieco dłużej przy tym ostatnim wystąpieniu. Kuczyński, autor popularnonaukowej książki o polskich badaczach Syberii³ i licznych artykułów poświęconych tej tematyce, stwierdził, że znajomość dorobku etnografii polskiej w zakresie badań pozaeuropejskich jest bardzo skromna. Nagrodzona przez PAN *Historia etnografii polskiej* (Wrocław 1973) nie wniosła w tych sprawach żadnej nowej myśli, powtórzono jedynie rzeczy powszechnie znane, a w niektórych miejscach przedstawiono nasze w tym względzie osiągnięcia w sposób daleki od poprawności, zaciemniając w wielu

² Wszystkie streszczenia zgłoszonych referatów zostały wydane techniką małej poligrafii. Zob. *Historia kontaktów polsko-radzieckich w dziedzinie etnografii. Konferencja naukowa — streszczenia referatów 19—20 września 1973 roku we Wrocławiu*. Wrocław 1973 ss. 50.

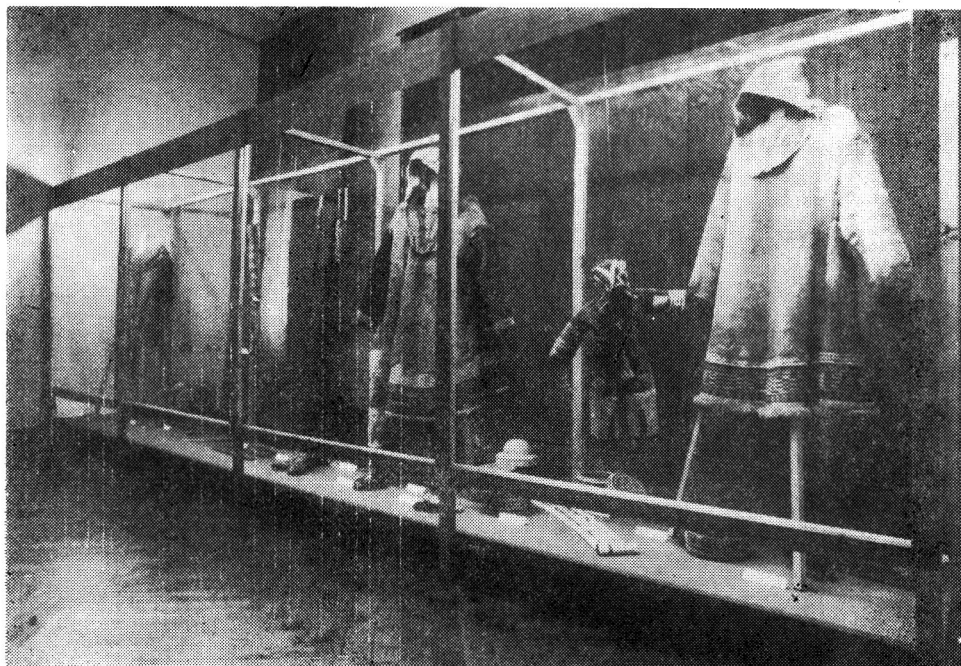
³ A. Kuczyński: *Syberyjskie szlaki*. Wrocław 1972. Por. też recenzję z tej książki w nrze 1/1973 „Kwartalnika”, s. 155—158.

wypadkach i tak nie jasny obraz. Nic też dziwnego, że w historii etnografii światowej panuje nieuzasadniony pogląd o braku poważniejszych osiągnięć w zakresie polskich badań nad ludami wielu terytoriów kuli ziemskiej. Dotyczy to również badań Polaków nad ludami Syberii. Referent nawoływał do ścisłej współpracy z etnografami radzieckimi i proponował wydanie drukiem w językach polskim i rosyjskim wypisów tekstów polskich relacji syberyjskich, sporządzenie inwentaryzacji źródeł i kolekcji etnograficznych dotyczących Syberii w polskich i radzieckich instytucjach, wskazywał na wagę nawiązania między Polską a ZSRR szerokiej wymiany informacji, wreszcie stworzenia długofalowego programu polsko-radzieckiej współpracy w tej dziedzinie.

A. Kuczyński upominał się również o uwzględnienie w wykładach uniwersyteckich w większym niż dotąd stopniu historii etnografii i także wkładu Polaków do etnografii światowej.

W dyskusji nad referatami zabierali głos następujący uczestnicy konferencji (niektórzy dwukrotnie): dr K. Makulski, dr J. Różewicz, doc. J. Babicz, mgr S. Urbańczyk, doc. Z. Łukawski, dr J. Kamocki, doc. J. Kucharska, mgr A. Kuczyński, mgr H. Boczek, dr A. Posern-Zieliński, dr A. Lewicka. Dyskutowano o formach współpracy polsko-radzieckiej na polu etnografii, wskazywano na pilną potrzebę dokładnego określenia zakresu badań, uzupełniano szczegółami przedstawione referaty, toczono też spory o ustalenie kryteriów, które brać należałoby przy określaniu przynależności narodowościowej badaczy. Ta ostatnia kwestia przewijała się we wszystkich prawie wystąpieniach dyskutantów i, moim zdaniem, nie wniosła do dotychczasowych ustaleń nic konstruktywnego.

Konferencję podsumował doc. J. Babicz, zwracając jeszcze raz uwagę na konieczność nawiązania ściślejszej współpracy między etnografami oraz historykami nauki Polski i ZSRR.

Ryc. 1. Fragment wystawy: Etnografia Syberii. Polskie badania w XIX w. (fot. E. Witecki)

Z okazji konferencji otwarto w Muzeum Archeologicznym wystawę: *Etnografia Syberii. Polskie badania w XIX w.* Większość wystawionych eksponatów pochodziła z kolekcji Benedykta Dybowskiego, przechowywanych w Muzeum Etnograficznym w Krakowie. Na wystawie zgromadzono unikalne okazy odzieży, modele łodzi oraz wydawnictwa poświęcone Syberii. Znalazły się niektóre rękopisy polskich zesłańców oraz stare mapy, m.in. mapa Azji z 1744 r. Po wystawie oprowadzał niestrudzony gospodarz konferencji, mgr A. Kuczyński.

Wydaje się, że konferencja spełniła zadanie, jakie przed nią postawili organizatorzy. Należy ją oceniać jako pierwszą poważną inicjatywę skierowania wysiłków w celu opracowania niedostatecznie znanej problematyki polskich badań etnograficznych b. cesarstwa rosyjskiego, ze szczególnym uwzględnieniem polskich badań Syberii. Polacy wnieśli również poważny wkład w poznanie etnograficzne innych obszarów cesarstwa rosyjskiego, przede wszystkim Ukrainy i Białorusi. Złożyło się na to długowiekowe współzycie w ramach jednego organizmu państwowego, sąsiedztwo geograficzne oraz wspólny słowiański pień etniczny i językowy. Tematów więc w tej dziedzinie jest do opracowania wiele, zarówno dla polskich jak i radzieckich badaczy. We wzajemnej współpracy może jedynie powstać opracowanie kompleksowo traktujące problematykę, której poświęcona była potrzebna i udana konferencja wrocławska.

Jerzy Rózewicz

POSIEDZENIA KONWERSATORIUM NAUKOZNAWCZEGO

W dniu 21 marca 1973 r. odbyło się zebranie Konwersatorium Naukoznawczego, na którym prof. Szczepan Szczeniowski wygłosił referat na temat *Powstawanie nowych dyscyplin naukowych w ramach nauk fizycznych*¹. Prelegent podał daleko bogatszy materiał niż zapowiadał tytuł referatu, uwzględniając retrospekcję historyczną oraz uwagi na temat dziejów nauk fizycznych i ich powiązań — w poszczególnych epokach — z innymi dyscyplinami. Ponadto przedstawił wiele oryginalnych własnych przemyśleń dotyczących roli fizyki w procesie humanizacji i integracji nauk.

Wielką słabością fizyki greckiej — zdaniem prof. Szczeniowskiego — był brak powiązań rozważań teoretycznych z doświadczeniem, a zwłaszcza z techniką i technologią. To pomijanie systematycznego i ciągłego sprawdzania teorii przez doświadczenie doprowadziło w średniowieczu do zahamowania rozwoju fizyki i do ugruntowania się różnych błędnych poglądów (zwłaszcza w nawiązaniu do dzieł Arystotelesa). Fizyka w znaczeniu dzisiejszym powstała w okresie Odrodzenia w Europie Zachodniej. Wciąż dyskusyjną jest jeszcze sprawa, dlaczego właśnie tu, a nie np. w Chinach, które ówczesnie stały pod względem techniki na poziomie wyższym od Europy. Przełomową rolę odegrało dzieło Kopernika. Od czasów Newtona astronomia coraz ściślej wiąże się z fizyką; dziś między tymi dyscyplinami zachodzi sprzężenie zwrotne: rozwój fizyki wpływa na rozwój astronomii, a z kolei astronomia na rozwój fizyki. Podobnie przedstawia się sytuacja między fizyką teoretyczną i matematyką. We Francji dominował pogląd, że mechanika teoretyczna jest właściwie działem matematyki, również i w Związku Radzieckim mechanikę teoretyczną łączono z matematyką. Natomiast w krajach anglosaskich panuje tradycja newtonowska, traktująca mechanikę teoretyczną

¹ Kończąc już dotychczasowy cykl odczytów dotyczących genezy i powstawania nowych dyscyplin naukowych (omawianych indywidualnie), postanowiono go uzupełnić kilkoma przeglądami syntetycznymi, a mianowicie: nowopowstające specjalności w naukach fizycznych, biologicznych, chemicznych.